

Critical Studies in Texts & Programs of Human Sciences,
Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS)
Monthly Journal, Vol. 21, No. 10, Winter 2021-2022, 307-333
Doi: 10.30465/CRTLS.2021.25761.1561

A Critique of the English Book for 8th Graders Entitled "Prospect 2" in Terms of its Cultural Aspects

Reza Taherkhani*

Fateme Mottaghi**

Abstract

Globalization has led to changes in the conceptual meaning of culture, one of which is the perception of people towards language in EFL contexts. Critical evaluation of teaching materials is a vital step in improving the status of the books, especially for the future. Therefore, the current study aims to evaluate the English book entitled "Prospect 2" in terms of its cultural aspects. This newly-published book is used to teach English for 8th graders in Iran. In this study, experienced English teachers in Hamedan were interviewed, using Kilickaya's (2004) questions. The results were qualitatively analyzed using Dörnyei's (2007) model. The results revealed that this book is localized to a considerable degree, and the cultural aspects of the book are about the local culture of Iran. Consequently, considering the interrelationship between language and culture, totally omitting the cultural features of the language would lead to incomplete knowledge of the language students are learning.

Keywords: Textbook Strengths and Weaknesses, Book "Prospect 2", Cultural Evaluation, English Language Teaching, The Need to Critique Educational Resources.

* Assistant Professor of TEFL, Bu Ali Sina University, Hamedan, Iran (Corresponding Author),
r.taherkhani@basu.ac.ir

** MA in TEFL, Bu Ali Sina University, Hamedan, Iran, fateme.mott2015@gmail.com

Date received: 17/08/2021, Date of acceptance: 28/11/2021

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ارزیابی و نقد کتاب درسی زبان انگلیسی پایه هشتم، *Prospect 2* «پراسپکت ۲»، از لحاظ جنبه‌های فرهنگی

رضا طاهرخانی*

فاطمه متقی**

چکیده

جهانی شدن تغییرات زیادی را در مفهوم فرهنگ به همراه داشته است. یکی از این تغییرات مستقیماً در مورد نگرش نسبت به زبان در موقعیت‌های آموزش زبان خارجی منعکس می‌شود. ارزیابی کتاب‌های درسی گامی مهم در زمینه ترسیم و ارتقای ویژگی‌های کتاب‌های آینده است. بدین جهت، این مقاله به بررسی و نقد نحوه ارائه فرهنگ در کتاب درسی زبان انگلیسی «پراسپکت دو» می‌پردازد. این کتاب تازه تالیف در پایه هشتم نظام آموزشی ایران جهت تدریس زبان انگلیسی مورد استفاده قرار گرفته است. در این پژوهش، با ۱۵ نفر از معلمان شهر همدان با سابقه تدریس این کتاب مصاحبه و سوالات پیشنهادی Ferit Kilickaya (2004) پرسیده شد و نتایج آن با استفاده از مدل معرفی شده (myeiöD2007) مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج بدست آمده نشان داد که این کتاب به بومی‌سازی توجه خاصی نشان داده است و موارد فرهنگی اشاره شده در این کتاب غیرمستقیم، بسیار محدود و تنها مربوط به فرهنگ زبان مادری است و هیچ اشاره‌ای به فرهنگ زبان خارجی نشده است. بنابراین، با توجه به ارتباط تنگاتنگ میان زبان و فرهنگ،

* استادیار گروه زبان انگلیسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران
(نویسنده مسئول)، r.taherkhani@basu.ac.ir

** کارشناس ارشد رشته آموزش زبان انگلیسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران،
fateme.mott2015@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۲۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۰۷

حذف اطلاعات فرهنگی کشورهای اروپایی باعث حصول دانشی ناقص و ناکارآمد نسبت به کشوری است که دانش‌آموزان در حال یادگیری زبان آن هستند.

کلیدواژه‌ها: نقاط قوت و ضعف کتاب درسی، کتاب پراسپکت دو، ارزیابی فرهنگی، آموزش زبان انگلیسی، ضرورت نقد منابع آموزشی.

۱. مقدمه

کتاب‌های درسی یکی از متداول‌ترین منابع آموزش زبان دوم هستند که با توجه به شیوه‌های تدریس و محیط آموزشی دارای نقاط قوت و ضعف مخصوص به خود هستند. بنابراین، با توجه به نقش مهمی که کتاب‌های درسی در فرایند آموزش زبان دوم ایفا می‌کنند، اهمیت نقد و بررسی آن‌ها نمایان می‌شود. کتاب‌های تازه تالیف شده زبان انگلیسی در مقطع متوسطه از اجزای مهم بسته آموزشی محسوب می‌شوند و مبتنی بر راهنمای برنامه درسی مربوطه و نیز راهنمای برنامه درسی ملی نگاشته شده‌اند و هدف آن‌ها برطرف کردن نیازهای ارتباطی فراگیرندگان است (میرزایی و طاهری، ۱۳۹۴). از آنجایی که آموزش زبان‌های خارجی بر چهار مهارت زبانی (نوشتن، خواندن، گوش دادن و صحبت کردن) به طور همزمان تاکید دارد، ضروری است که دانش‌آموزان توانایی ارتباط با سایر جوامع و دستاوردهای بشری را در سطح جهانی داشته باشند (چابکی، ۱۳۹۲). برنامه درسی کتاب‌های زبان انگلیسی سطوح متوسطه، چنین رویکرد ارتباطی را با دو صفت «فعال» و «خودباورانه» توصیف می‌کند (میرزایی و طاهری، ۱۳۹۴). این نگرش بر حضور پررنگ‌تر دانش‌آموزان در محیط کلاس درسی و کسب مهارت‌های یادگیری به صورت خودمختار و بدون اتکای بیش از حد به معلم تاکید دارد. اصول کلی این رویکرد در مقدمه کتاب راهنمای معلم برای تمامی کتاب‌های سطح متوسطه به صورت زیر توضیح داده شده است:

۱) استفاده از فعالیت‌های آموزشی متنوع در فرایند یادگیری زبان، ۲) تاکید بر یادگیری زبان از طریق تجربیات زبانی، ۳) استفاده از محتوای غنی، معنادار و قابل فهم در تدوین محتوای آموزشی، ۴) ارتقاء روحیه فراگیری زبان در محیط مشارکتی و از طریق همکاری و همیاری در کلاس، ۵) ارائه بازخوردهای اصلاحی مناسب به خطاهای فراگیران، ۶) توجه به جنبه‌های عاطفی و نقش آن‌ها در فرایند آموزش زبان.

دفتر تالیف کتاب‌های درسی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی که وظیفه برنامه‌ریزی و تالیف کتب درسی دوره‌های مختلف تحصیلی شامل: ابتدایی و متوسطه را در سطح آموزش و پرورش برعهده دارد، جهت ارتقاء آموزش زبان انگلیسی در مقاطع متوسطه به تالیف یک مجموعه شش جلدی با نام انگلیسی برای مدارس (English for Schools) پرداخته است که شامل دو مجموعه سه جلدی می‌شود:

Prospect 1-3) دوره اول متوسطه و *Vision 1-3*) دوره دوم متوسطه. کتاب پراسپکت ۲ دومین بخش از این مجموعه می‌باشد که برای دانش آموزان پایه دوم مقطع متوسطه تالیف گردیده است و حاوی یک بسته آموزشی شامل کتاب دانش‌آموز، کتاب کار، لوح فشرده، فلش کارت معلم و پایگاه اطلاع‌رسانی است.

با توجه به اینکه کتاب‌های تازه تالیف شده در سطح متوسطه تغییرات چشمگیری نسبت به گذشته داشته‌اند لازم است محتوای این کتاب‌های درسی از دیدگاه‌های مختلف مورد نقد قرار گیرد. بیشتر این کتاب‌ها از لحاظ دستوری و یا واژگان مورد بررسی قرار گرفته‌اند و در موارد بسیار نادری به بررسی آن‌ها از دیدگاه فرهنگی پرداخته شده است و این خلا احساس می‌شود. بنابراین هدف این پژوهش، ارزیابی و نقد کتاب درسی زبان انگلیسی پایه هشتم به نام پراسپکت ۲ (*Prospect 2*) از لحاظ جنبه‌های فرهنگی آن است که موضوعی در خور توجه است.

۲. اهمیت نقد در آموزش زبان دوم

از دهه ۱۹۶۰، نقد کتاب درسی برای محصلان و طراحان برنامه آموزشی به مسئله‌ی مهمی تبدیل شده است (مقدم و گل‌خندان، ۱۳۹۳). نقد متن از توجه به نتایج ارزیابی به سمت جمع‌آوری اطلاعات خاص و قضاوت در مورد همه جنبه‌های برنامه آموزشی گرایش یافته است (Hewings & Dudley-Evans, 1996). نقد متن با جهت‌گیری رو به پیشرفت اصولاً برای بهبود کیفیت درونی و بیرونی کتاب درسی که برای آموزش پیشرفت دانش‌آموزان و معلمان استفاده می‌شود طراحی شده است (مقدم و گل‌خندان، ۱۳۹۳). در دنیای کنونی، کشورهای غیرانگلیسی زبان بسیاری وجود دارد، بنابراین سناریوی آموزش به شدت خواستار فعالیت‌های نقد کتاب درسی است (رستم بیک تفرشی و رمضان‌

واسوکلائی، ۱۳۹۱). برای ارزیابی باید برخی از عوامل مانند یادگیرندگان، معلمان و مواد آموزشی و همچنین برنامه درسی مورد توجه قرار گیرند (Richards & Rodgers, 2001). به‌منظور توضیح این نقش‌ها به‌طور موثر، نقد کننده باید از یادگیرنده و نیاز و علاقه معلمان آگاهی یابد (Bell & Gower, 1998).

کتاب درسی یکی از وسایل مورد نیاز آموزش است که به‌طور جهانی به‌عنوان وسیله‌ای رایج برای آموزش و یادگیری زبان استفاده شده‌است (Lee, 2009). کتاب، محور یادگیری است و دنیای دانش حول آن حرکت می‌کند (Liu, 2016). کتاب‌های درسی به روش‌های متفاوتی در برنامه آموزشی در بافت‌های متعدد یادگیری زبان دوم استفاده می‌شوند. طبق نظر Liu (2016) کتاب‌های درسی باید به دو دلیل نقد شوند: اول، نقد به معلم یا استاد در تصمیم‌گیری برای انتخاب متن‌های مناسب کمک می‌کند. دوم، از طریق نقد کردن معلم این فرصت را دارد تا با مزایا و معایب یک کتاب درسی خاص آشنا شود. علاوه بر این کمک می‌کند بین نقاط قوت و ضعف احتمالی مربوط به متن مقایسه‌ای انجام داد.

حائز اهمیت است که به‌ضرورت ارزیابی متن برای تدوین مطالب درسی و طراحی برنامه آموزشی که به‌طور بومی در تلاش برای ایجاد یک کلاس درس موثر برای زبان دوم هم برای یادگیرنده و هم برای تعلیم دهنده هستند توجه شود (Dudley-Evans & St. John, 1998). Hutchinson and Torres (1994) راه‌های عمده‌ای را شناسایی کردند که از طریق آن‌ها، نقد که به‌عنوان وسیله‌ای برای ارتقا معلمان و تعلیم یادگیرنده استفاده می‌شود می‌تواند در روند آموزش کمک کننده باشد:

۱. ارزیابی به‌عنوان مبنایی برای آموزش و یادگیری استفاده می‌شود، (۲) هدف آن خدمت کردن به‌عنوان یک راهنما برای معلم است، (۳) با وجود مسئولیت سنگین جست‌وجوی مطالب درسی، «حمایت و تسکین» فراهم خواهد کرد، (۴) ضمانت می‌کند که راه‌های درک شناختی را بگشاید، (۵) نقد جامع، تصویری کامل از متن با بهترین شیوه ممکن فراهم می‌کند، (۶) در نهایت، برای معلمان هنگامی که حین تدریس دستخوش مشکلات حیاتی می‌شوند، حمایتی روانشناختی ارائه می‌دهد (ص. ۲۳۲).

از جنبه‌های متفاوتی نشان داده شده‌است که متون اکثر کتاب‌های درسی، گفت‌وگوها، مثال‌های دستوری یا تمرین‌ها، از زندگی واقعی دانش‌آموزان نشأت نمی‌گیرند و مناسب

آموزش زبان مکالمه محور و یا مراوده‌ای نیستند (Bahar & Zaman, 2017). اهمیت نقد کتاب از لحاظ آرمانی و آموزشی، توجه عناصر آموزشی خاصی مانند ساختار زبان، دستور، اصطلاحات، واژگان و قوانین متعارف است و راهکارهای آن مطابق با نیازسنجی دانش‌آموزان صورت می‌گیرد (غیاثیان و دیگران، ۱۳۹۵). دانش‌آموزان باید حس کنند آنچه که یاد می‌گیرند یا در واقع همه چیز از زندگی واقعی خودشان جهت می‌گیرد (Bardovi (1992; Cathcart, 1989; Yule, et al. 1990; Harlig & Hartford, 1990). بنابراین، انتخاب بسیار دقیق مطالب درسی بر اساس نیازسنجی، بیانگر اهداف درونی انگیزشی، روش‌ها و ارزش‌های اخلاقی برنامه آموزشی است.

دلیل دیگر برای نقد کتاب درسی این واقعیت است که می‌تواند در پیشرفت و رشد شغلی معلمان بسیار مفید باشد (غیاثیان و دیگران ۱۳۹۵). (Ellis (1997 و Cunningsworth (1995) بیان می‌کنند که نقد کتاب درسی باعث می‌شود معلمان از ارزیابی وابسته به نظر شخصی فراتر روند و این امر به آنها کمک می‌کند به دیدگاه‌هایی دقیق، اصولی، وابسته به شرایط و مفیدی در مورد ماهیت کلی مطالب دست یابند. بعلاوه، می‌توانند تجربه‌ای پایدار در عرصه پیشرفت معلمی کسب کنند و همچنین به روشی صحیح برای فراهم آوردن انگیزه و بازخورد برای دانش‌آموزان دست یابند.

۳. نقش فرهنگ در آموزش زبان دوم

آموزش فرهنگ بخشی جدایی ناپذیر از آموزش زبان انگلیسی است که متأسفانه این عنصر مهم نادیده گرفته شده یا توجه چندانی به آن نشده است (چابکی، ۱۳۹۲). بنابراین، ضروری است که به منظور ارتقای بینش فراگیران زبان نسبت به فرهنگ خود و فرهنگ زبان بیگانه به بررسی رابطه میان زبان و فرهنگ پرداخت. فرهنگ و زبان ارتباطی تنگاتنگ دارند به گونه‌ای که یادگیری یک زبان با یادگیری فرهنگ آن زبان همراه است و نکته مورد توجه این است که فراگیران زبان باید علاوه بر آشنایی با فرهنگ زبان دوم با فرهنگ زبان خود نیز آشنایی داشته باشند (غیاثیان و دیگران، ۱۳۹۵). بنابراین، با مطرح کردن موضوعات فرهنگی مناسب در کلاس و طبقه بندی کردن رفتارهای فرهنگی در موقعیت‌های خاص می‌توان تدریس زبان را برای دانش‌آموزان معنا دارتر نمود.

ارزش‌ها و هنجارهای رفتاری از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت هستند و می‌توان گفت هر فرهنگی الگوهای رفتاری خاص خود را دارد که برای افرادی با فرهنگ دیگر بیگانه است، اما در میان دگرگونی رفتارهای فرهنگی انسان، برخی ویژگی‌های مشترک وجود دارند که آنها را ویژگی‌های عام فرهنگی می‌نامند (چابکی، ۱۳۹۲). یکی از این ویژگی‌های مشترک، زبان است و بر این اساس زبان را یکی از ویژگی‌های عام فرهنگی به‌شمار می‌آورند که گاهی اوقات به دلیل عدم توازن بین دو فرهنگ زبان اول و زبان دوم، دانش‌آموزان دچار سردرگمی می‌شوند که به آن شوک فرهنگی (Cultural Crash) گفته می‌شود و از طرفی دیگر، تشابهات فرهنگی به آسان‌تر شدن یادگیری کمک می‌کنند که نیازمند داشتن دانش قبلی و آگاهی از فرهنگ زبان بومی است (Giddens, 1999).

یکی از شاخه‌های زبان‌شناسی، مردم‌شناسی زبان است که در واقع رابطه بین زبان و فرهنگ (مثلاً سنت‌ها، باورها و ساختار خانواده) را در یک جامعه بررسی می‌کند (غیاثیان و دیگران، ۱۳۹۵). (Brown (2000 معتقد است زبان بخشی از فرهنگ و فرهنگ بخشی از زبان است و این دو به گونه‌ای درهم تنیده‌اند که نمی‌توان آنها را از یکدیگر جدا کرد؛ به عبارت دیگر، فرهنگ و زبان جدانشدنی هستند. به گفته او زبان هم وسیله‌ای ارتباطی است و هم حامل فرهنگ، زبان بدون فرهنگ تصور ناپذیر است و چنین است فرهنگ آدمی بدون زبان. (Wei (2005 نیز عقیده مشابهی دارد و بیان می‌کند که زبان خاص در واقع آئینه فرهنگ خاص است.

به عقیده Kilickaya (2004) واژه فرهنگ به این معنی استفاده می‌شود: هر آنچه لازم است فردی برای فعالیت و زندگی در یک جامعه خاص داشته باشد که شامل فاکتورهای فرهنگی - اجتماعی در مطالب درسی آموزش زبان نیز می‌شود. علاوه بر این یک معلم با صحبت در مورد جامعه‌شناسی زبان در مورد فرهنگ زبان مقصد نیز صحبت می‌کند که لزوماً نباید فرهنگ بریتانیایی یا انگلیسی باشد و باید انواع فرهنگ‌ها را شامل شود. با در نظر گرفتن این مسئله نیازهای یادگیرندگان، خصوصیات و اهداف آنها نیز باید مورد توجه قرار گیرد. وی همچنین در مورد نقش معلمان بیان می‌کند که آنها باید دانش‌آموزان را از دیگر فرهنگ‌ها مطلع سازند. نباید این عقیده به آنها داده شود که فرهنگ خود فرد از فرهنگ زبان مقصد بهتر است و یا برعکس. آنها باید به این نکته اشاره کنند که فرهنگ‌ها با یکدیگر متفاوت هستند.

نظر (2004) Kilickaya در مورد مطالب درسی این است که بیشتر اطلاعات فرهنگی از کتاب‌های درسی که برای زبان خاصی طراحی شده‌اند نشأت می‌گیرند. کتاب‌های درسی به‌طور مستقیم یا غیر مستقیم در مورد ارزش‌های فرهنگی اطلاعاتی می‌دهند که به آن برنامه تحصیلی پنهان (Hidden Curriculum) گفته می‌شود که به عقیده بسیاری از کارشناسان آموزش و پرورش از برنامه تحصیلی رسمی موثرتر هستند.

یکی از این ارزش‌های ناگفته رفتار قالبی (Stereotype) است که می‌تواند این گونه تعریف شود " روش‌های متعارف صحبت و اندیشیدن در مورد مردم و فرهنگ‌های دیگر" (Kramsch, 1998, p. 131). از جمله این رفتارهای قالبی می‌تواند شناساندن مردان و زنان و تفاوت‌های جنسیتی باشد. عامل دیگر کلی‌سازی (Generalization) است. وی بیان می‌کند بیش‌تر مردم معتقد هستند که آنچه در مورد اجزا صدق می‌کند لزوماً صحیح نیست. به‌عبارت دیگر، می‌توانیم بگوییم آنچه به‌طور کلی در یک جامعه یا فرهنگ انجام می‌شود به این معنی نیست که همه مردم آنرا بدون تردید انجام می‌دهند.

بنابراین نظر (2004) Kilickaya، گرایشی جدید در آموزش زبان مسئله یادگیری زبان بینا فرهنگی است. این امر تلاشی است برای افزایش آگاهی دانش‌آموزان از فرهنگ خود و کمک به آنها برای تفسیر و درک فرهنگ‌های دیگر. در این روش به فرهنگ خاصی توجه نمی‌شود بلکه تنوعی از فرهنگ‌ها در برنامه تحصیلی گنجانده می‌شود. بنابراین با توجه به مسائل ذکر شده و اهمیت نقش فرهنگ در برنامه‌های آموزشی، این مقاله به بررسی و نقد این کتاب آموزشی (پراسپکت ۲) از لحاظ فرهنگی می‌پردازد.

۴. مطالعات انجام شده

همه کتاب‌های سطح متوسطه در ایران تازه تالیف هستند، اما مطالعات چندانی در خصوص ارزیابی این کتاب‌ها انجام نشده است. در تحقیقی، کتاب پراسپکت ۲ توسط احمدی صفا، غنچه پور، ملک محمدی و سیفی (۱۳۹۴) به‌طور کلی از دیدگاه دبیران زبان انگلیسی مورد بررسی قرار گرفته و در آن نظرات معلمان زبان انگلیسی هفت شهر اصفهان، همدان، کرج، سنندج، رشت، قروه و بروجرد بوسیله پرسش‌نامه ۶۵ سوالی محقق ساخته گردآوری و تحلیل شده است. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که این کتاب به لحاظ عملکرد کلی شامل ارائه فعالیت‌ها و تمرین‌های متنوع، سازماندهی و تنوع در محتوا، زبان ارائه شده در

کتاب و مواد کمک آموزشی، مناسب ولی از نظر جنبه‌های ظاهری، تقویت دانش بینا فرهنگی، ایجاد روحیه تفکر انتقادی و نیز ایجاد شرایط واقعی برای استفاده از زبان هدف، ضعیف عمل کرده‌است و نیازمند توجه اساسی می‌باشد.

همچنین غیاثیان و دیگران (۱۳۹۵) به تحلیل محتوای کتاب درسی زبان انگلیسی پایه نهم بر اساس فرهنگ و هویت ایرانی-اسلامی، فرهنگ مقصد و فرهنگ بین‌الملل پرداختند. واحدهای تحلیل در این تحقیق شامل واژگان، تصاویر و متون خواندنی، شنیدنی بودند. در بخش واژگان، استفاده از نام و نام خانوادگی فارسی؛ در بخش تصاویر، پوشش و حجاب اسلامی؛ در بخش مضامین، پرداختن به خصوصیات اخلاقی و مراسم و جشن‌های ملی، مذهبی و بالاترین درصد را دارد. نتایج بدست آمده نشان دادند که برابند مقولات واژگانی، تصویری و متنی شامل ۴۲۷ مورد فرهنگی است که ۳۱۵ مورد معادل ۷۳.۷۷٪ دربردارنده فرهنگ و هویت ایرانی-اسلامی است.

رضایی و لطیفی (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی مولفه‌های فرهنگی و هویتی کتاب زبان انگلیسی پایه هفتم شامل اسامی، اماکن، البسه، پوشش، غذا، نوشیدنی‌ها و مشاغل پرداختند. نتایج حاصل از مصاحبه با ۸ معلم و ۱۲ نفر متخصص حوزه آموزش زبان نشان داد که این کتاب به طور کلی متمرکز بر فرهنگ بومی ایران است. در این پژوهش، راهکارها و شیوه‌هایی برای اصلاح کتاب پیشنهاد می‌کند و اهمیت آشنایی زبان‌آموزان با فرهنگ زبان مقصد را برای فراگیری زبان متذکر می‌شود و این کتاب را نیازمند به گنجاندن بخش‌هایی برای آموزش آگاهانه و تقویت توانش بینا فرهنگی می‌داند. به علاوه این مطلب را بیان می‌کند که حذف کلی فرهنگ دیگر کشورها به تصور داشتن بار منفی امری ناپسند است چرا که هر فرهنگی می‌تواند جنبه‌های مثبت فراوانی داشته باشد.

۵. معرفی کتاب و نویسندگان

کتاب پراسپکت ۲ کتابی است تازه تالیف (۱۳۹۳) که برای دانش‌آموزان مقطع دوم متوسطه جهت تدریس زبان انگلیسی طراحی شده‌است. مولفان این کتاب عبارتند از: شهرام خدیشریانیان، رضا خیرآبادی، سید بهنام علوی مقدم، الهام فروزنده شهرکی و جهان بخش نیک‌پور که سید بهنام علوی مقدم سرگروه تالیف این کتاب است. چاپ اول آن سال ۱۳۹۳ توسط شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران است.

در مقدمه این کتاب چنین آمده است که این بسته آموزشی با عنوان انگلیسی برای مدارس (English for Schools) که حاصل تلاش و کوشش جمع کثیری از صاحب نظران حوزه تعلیم و تربیت از جمله متخصصان زبان شناسی، آموزش زبان های خارجی، برنامه ریزی درسی و ... می باشد با رویکرد ارتباطی فعال و خودباورانه مطرح در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران تهیه و تدوین شده است.

ویژگی های خاص کتاب پراسپکت ۲ به این صورت معرفی شده است:

کتاب پراسپکت ۲ (Prospect 2) دارای هفت درس است که همانند کتاب پراسپکت ۱ (Prospect 1) هر درس حول یک مضمون (Theme) و یک یا چند کنش ارتباطی (Function) سازمان بندی و تالیف شده است. در این کتاب نیز اغلب مضامین درس ها از حیثه شخصی انتخاب گردیده است اما حوزه، گستره و تنوع موقعیت های آموزشی از سطح مورد نظر در کتاب پایه هفتم فراتر رفته و با افزایش سطح زبانی دانش آموزان، موقعیت ها و بافت های اجتماعی و زبانی پیشرفته تری در هر درس ارائه گردیده است. شایان ذکر است که در کتاب (Prospect 2) نیز بر هر چهار مهارت زبانی به طور هم زمان تاکید شده است (ص. ۲).

۶. روش پژوهش

جهت جمع آوری اطلاعات مورد نیاز این تحقیق و بررسی و نقد اطلاعات فرهنگی کتاب آموزشی پراسپکت دو ۱۵ نفر از معلمان مدارس دوره اول متوسطه شهر همدان به طور اتفاقی و دسترسی آسان انتخاب و طی مصاحبه سوالات از پیش تعیین شده برگرفته از مدل Kilickaya (2004) از آنها پرسیده شد. شرکت کنندگان در این تحقیق دارای سابقه تدریس کافی برای اهداف این تحقیق بوده و تجربه لازم برای پاسخ و اظهار نظر در مورد این کتاب درسی را داشتند. مصاحبه با معلمان با دریافت اجازه از آنها و رعایت محرمانه بودن اطلاعات و هویت آنها ضبط شده و پس از اتمام به صورت نسخه خطی نوشته شد. داده های کیفی بدست آمده با استفاده از مدل معرفی شده توسط (Dörnyei 2007) مورد تحلیل قرار گرفتند. در این روش داده ها با دقت مورد بررسی قرار گرفته و ویژگی های مشترک در قالب الگوهای اصلی و الگوهای فرعی استخراج شدند. سپس این الگوها در جدول دسته بندی شده و برای رسیدن به نتیجه کلی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند.

۷. یافته‌های پژوهش

۱.۷ نگرش معلمان

طی بررسی‌های انجام شده، اطلاعاتی مفید و کاربردی در مورد نگرش معلمان نسبت به کتاب درسی پراسپکت ۲ بدست آمد. در این پژوهش اطلاعات مورد نیاز از طریق مصاحبه و پرسش ۱۵ سوال پیشنهادی (Kilickaya (2004) از معلمان جمع‌آوری گردید و پس از تحلیل داده‌های بدست آمده، الگوهای غالب آنها حاصل شد. در زیر نمونه ای از پاسخ‌های معلمان به سوال‌های مصاحبه آورده شده‌است.

سوال اول: آیا این کتاب هیچگونه اطلاع، دستورالعمل یا پیشنهادی در مورد نحوه استفاده از آن و پرداختن به محتوای فرهنگی ارائه می‌دهد؟

طبق نظر معلمان این کتاب عاری از فرهنگ بیگانه است و در واقع تمام عناصر فرهنگی حذف شده‌اند. به عنوان مثال به موارد زیر اشاره شد:

در بحث مربوط به ملیت انتظار می‌رود که این مسئله به گونه‌ای مطرح شود که فردی به سفر خارجی رفته باشد و سعی کند با فرهنگ‌ها و ملیت‌های مختلف آشنا شود. اما برخلاف انتظار این مطلب به این صورت معرفی می‌شود که تعدادی دانش‌آموز در کلاس درس با معلم خود صحبت می‌کنند و یکی از بچه‌ها می‌گوید این پسر خاله من است که در یک کشور خارجی زندگی می‌کند و اسمش سم است.

در مبحث مربوط به فعالیت‌های اوقات فراغت (free time activities)، بیان شده‌است که ما به عنوان مثال به کتابخانه می‌رویم، به باشگاه می‌رویم، درس می‌خوانیم و یا در آخر هفته به دیدار خویشاوندان می‌رویم اما هیچگونه اطلاعاتی از اینکه یک کودک خارجی چگونه اوقات فراغت خود را می‌گذراند و چه تفریحاتی دارد مطرح نشده‌است.

جدول ۱. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۱. نحوه استفاده و پرداختن به محتوای فرهنگی

عدم پرداختن به مسائل فرهنگی زبان مقصد

سوال دوم: آیا این کتاب یادگیرندگان خاصی را در نظر دارد و آیا ویژگی‌هایی برای یادگیرندگان وجود دارد که کتاب به آن اشاره می‌کند؟

یکی از مسائلی که در نقد این کتاب به آن پرداخته شد مخاطبین آن بود و این که آیا مخاطبین خاصی دارد و یا در مورد احزاب برگزیده‌ای صحبت می‌کند. یکی از معلمان چنین عنوان کرد:

این کتاب برای تمامی دانش‌آموزانی که پایه هشتم را می‌گذرانند طراحی شده است و مخاطب آن گروه خاصی نیست.

جدول ۲. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۲. مخاطبین خاص و ویژگی‌های آنها

عمومیت کتاب برای دانش‌آموزان پایه هشتم بدون در نظر گرفتن گروه یا حزب خاص

سوال سوم: آیا این کتاب شامل فرهنگ‌های مختلف و یا فقط موارد خاص مانند فرهنگ انگلیسی یا آمریکایی است؟

تقریباً همه معلمان که در این تحقیق شرکت داشته‌اند بر این باور بودند که هیچ‌گونه اطلاعی در مورد فرهنگ زبان خارجی در این کتاب وجود ندارد که بزرگترین نقطه ضعف آن به حساب می‌آید. به عنوان مثال یکی از معلمان عقیده دارد:

در مورد مسئله فرهنگی با توجه به تجربه‌ای که من کسب کرده‌ام، درست است که کشورهای اروپایی از لحاظ اقتصادی یا نظم شهروندی از کشور ما پیشرفته‌تر هستند اما به نظر من این پیشرفت حاصل داشتن فرهنگ قوی آنهاست. من بارها دیده‌ام که یک دانش‌آموز به چه قشنگی خود را موظف می‌داند که راست بگوید و اگر این را از زبان یک کودک خارجی همسن خودش بشنود می‌تواند بسیار در او تاثیر گذارتر باشد.

طبق نظر وی یکی از موارد مربوط به فرهنگ این است که اگر قانونی وضع می‌شود ما باید آن را رعایت کنیم. بنابراین اگر در این کتاب‌ها به نوعی نکات مثبت فرهنگی سایر کشورها که از ما پیشرفته‌تر هستند وارد بحث‌های کتاب درسی شوند بسیار تاثیرگذار است چرا که دانش‌آموزان در سنی هستند که آمادگی پذیرش عقاید خوب را دارند. ما می‌توانیم اطلاعات فرهنگی را به صورت مباحث درسی معرفی کرده یا از دانش‌آموزان بخواهیم که در مورد آن مطالب گزارشی ارائه دهند و به این طریق ذهن آنها را به آن مسائل درگیر کرده و راهی برای صحنه سازی فرهنگی فراهم کنیم.

جدول ۳. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۳. پرداختن به فرهنگ‌های مختلف یا مواردی خاص مانند انگلیسی و آمریکایی

الگوی اصلی: تاکید بر فرهنگ خودی الگوهای فرعی: ۱. شرح انحصاری وقایع داخل کشور و ارزشهای فرهنگ ایرانی ۲. عدم ایجاد دیدگاهی مناسب نسبت به فرهنگ زبان مقصد ۳. عدم ارائه خصوصیات یا مقایسه ویژگی‌های فرهنگی دو زبان مبدا و مقصد
--

سوال چهارم: چه موضوعاتی را پوشش می‌دهد؟ آیا این موضوعات مختص فرهنگ مقصد است؟ آیا مباحثی وجود دارد که ممکن است از نظر فرهنگی برای زبان‌آموزان در کلاس مناسب نباشد؟

طبق نظر معلمان بحث‌های مطرح شده در کتاب به طور مستقیم به مباحث فرهنگی نمی‌پردازند و هر معلمی با توجه به شرایطی که پیش می‌آید و توانمندی‌هایش، درحین تدریس به موضوعات فرهنگی جهت بارور کردن ایده‌های شخصی و حس خودباوری دانش‌آموزان پرداخته و اطلاعاتی در مورد فرهنگ در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد. نظر یکی از معلمان این گونه است:

این کتاب از لحاظ تاثیرگذاری بر فرهنگ یا بر عقاید و نگرش افراد دستورالعمل خاصی ندارد و به نظر من مانند سایر کتاب‌های درسی از اشاره‌های غیر مستقیم استفاده شده است. به عنوان مثال، خود من بعد از تدریس مبحثی مربوط به ملیت و مطرح کردن اسامی کشورهای اروپایی، شاهد ابراز علاقه و کنجکاوی بچه‌ها در مورد کشوری خاص بوده و سعی کرده‌ام توضیحاتی به عنوان مثال در مورد تاریخ و قدمت کشورها در اختیار آن‌ها قرار دهم و همچنین اطلاعاتی در مورد کشور ایران به صورت فیلم و نقشه با توجه به امکانات در مورد گستره ایران در زمان هخامنشیان و ساسانیان و اینکه پربارترین فرهنگ متعلق به ایران بوده است و اشاراتی از این قبیل ارائه دهم.

جدول ۴. الگوهای استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۴. موضوعات فرهنگی مطرح شده و مناسب بودن آنان برای دانش‌آموزان

الگوی اصلی: بومی سازی افراطی الگوهای فرعی: ۱. آماده‌سازی دانش‌آموزان برای برقراری ارتباط و مکالمه با غیرهم‌نوع خود تنها در موقعیت‌های زمانی و مکانی بومی ۲. معرفی صرفاً شخصیت‌های ایرانی در مکالمه‌ها
--

۳. نمایش موقیت‌های کاملاً مصنوعی و در محیطی بومی
۴. عدم آشنا سازی دانش‌آموزان با شیوه زندگی و ارزش‌های جامعه زبان مقصد

سوال پنجم: آیا اطلاعات فرهنگی با نظرانی مانند خوب یا بد بودن ارائه شده‌است؟
یا بدون این چنین نظرانی ارائه شده‌است؟

نظر معلمان در مورد جهت‌گیری کتاب نسبت به مسائل فرهنگی و ارائه آنها با نظرانی مانند خوب یا بد بودن این است که ویژگی‌های ارائه شده تنها در رابطه با فرهنگ ایرانی و برای یادگیری، آشنایی و قدر دانستن سنت‌های خوب مانند احترام به والدین، مهربانی و نیکوکاری تنظیم شده‌اند. به عنوان مثال معلمان چنین نظرانی داشتند:

در همان ابتدای کتاب درسی آیه ۲۲ قرآن، سوره روم آورده شده‌است. این آیه به زبان انگلیسی، عربی و ترجمه فارسی ارائه شده‌است.

چندان به طریقی که سیاه نما یا مثبت نما نشان داده‌باشد نیست.

جدول ۵. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۵. جهت‌گیری کتاب نسبت به مسائل فرهنگی

ارائه مطالب فرهنگی بدون جهت‌گیری مستقیم

سوال ششم: آیا کتاب مصور است؟ اگر چنین است، آیا مناسب فرهنگ بومی زبان‌آموزان است؟ آیا اطلاعات اضافی برای توضیح آنها لازم است یا خود آنها گویا هستند؟

از آنجایی که کتاب پراسپکت ۲ مصور است، این ویژگی جهت برخورداری از اشاره‌های فرهنگی مورد بررسی قرار گرفت. نظر معلمان اینگونه بود:

این عکس‌ها متأسفانه گویا و در ارتباط با مطلبی که از آن صحبت می‌شود نیستند. مثلاً در درس‌هایی با عنوان "شهر من" و "روستای من" از عکس‌هایی که برای دانش‌آموزان جذابیت داشته‌باشد و نظر آنها را جلب کند استفاده نشده‌است و بیشتر عکس‌ها مربوط به مناطق ایران است.

در بیشتر عکس‌ها دانش‌آموزان در محیط مدرسه و با لباس فرم نشان داده شده‌اند که مربوط به کشور خودمان و محیطی کاملاً آشناست و به نظر نمی‌رسد که بچه‌ها توجه خاصی به این عکس‌ها داشته‌باشند و پیامی از آنها دریافت کنند.

جدول ۶. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۶. گویا بودن تصاویر و مناسبت فرهنگی آنان

ارائه محتوا، مکالمه، تصاویر، اسامی و فعالیت‌های درسی در زمینه‌ای کاملاً بومی

سوال هفتم: چه فعالیت‌هایی از دانش‌آموزان خواسته شده است؟ آیا زبان‌آموزان با آن‌ها آشنا هستند؟

در این کتاب درسی مانند کتاب‌های درسی دیگر فعالیت‌هایی از دانش‌آموزان خواسته شده است. معلمان در مورد این فعالیت‌ها و میزان آشنایی دانش‌آموزان با آنها چنین نظراتی داشتند:

فعالیت‌های کتاب در ارتباط با موضوع درس که به صورت محاوره بیان شده و نظر شخصی دانش‌آموزان در رابطه با موضوع مورد بحث تنظیم شده‌اند. مثلاً محتوای یک درس این است که در طول هفته چه کارهایی انجام می‌دهید و مثال‌هایی از زبان شخصیت‌هایی که با هم مکالمه می‌کنند ارائه می‌دهد. به طور کلی فعالیت‌ها به گونه‌ای طراحی شده‌اند که بر خلاف گذشته از پرداختن مستقیم به موارد گرامری اجتناب کرده و بر توانایی برقراری ارتباط و مکالمه تأکید دارد.

جدول ۷. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۷. نوع فعالیت‌های کتاب و میزان آشنایی دانش‌آموزان با آنها

• ارائه فعالیت‌های درسی بر اساس محتوا و موضوع درس با اجتناب از پرداختن مستقیم به مسائل دستوری

سوال هشتم: آیا معلمی که از این کتاب استفاده می‌کند به آموزش خاصی برای استفاده از آن نیاز دارد یا اطلاعات کافی داده شده است؟
با توجه به تغییر کتاب‌های درسی و یا تألیف کتاب‌های جدید لازم است که معلمان نیز آمادگی لازم را جهت تدریس این کتاب‌ها بدست آورند. طبق گفته کارشناسان آموزشی، آموزش معلمان در برخی موارد، حضوری اما در مورد غنی‌سازی محتوایی به شیوه مطالعاتی یا آموزش‌های مجازی صورت می‌گیرد. بنابراین، نیاز به تلاش‌های جدی‌تری در این زمینه دیده می‌شود. یکی از معلمان معتقد است:

دوره‌های آموزشی برای تدریس انگلیسی به روش مکالمه محور (CLT) (Communicative Language Teaching) برای معلمان برگزار شده است که در این روش به موضوعات دستوری پرداخته نمی‌شود. از پی‌آمدهای این روش این است که توانایی دانش‌آموزان از لحاظ نوشتاری ضعیف می‌شود. به نظر من آگاهی از دستور زبان برای درک متن مهم است و دانستن مجموعه واژگان به تنهایی نمی‌تواند برای آنها مفهومی ساز باشد. جدول ۸. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۸. آماده سازی معلمان برای تدریس کتاب‌های تازه تالیف

تغییر رویه تدریس مطالب دستوری از روش مستقیم به یادگیری از طریق محاوره و آماده‌سازی معلمان برای اجرای شیوه جدید از طریق دوره‌های آموزشی
--

سوال نهم: قرار است یادگیرندگان با اطلاعات فرهنگی چه کاری انجام دهند مثلاً از آن به طور فعالانه استفاده کنند یا صرفاً برای فهم بهتر فرهنگ مقصد از آن مطلع باشند؟ کتاب‌های درسی از منابع مهم یادگیری دانش‌آموزان محسوب می‌شوند و نقش مهمی در نگرش آنها نسبت به مسائل مختلف و خلاقیت آنها در آینده دارند. بنابراین لازم است که این اطلاعات بخصوص موارد فرهنگی هدفمند انتخاب شوند. معلمان در این باره چنین نظراتی را ابراز کردند:

تاکید این کتاب درسی بر این است که دانش‌آموزان با فرهنگ ایرانی آشنا شوند و این کتاب آنها را قادر می‌سازد که از لحاظ مکالمه و برقراری ارتباط با انگلیسی زبانان مهارت کافی را کسب کنند اما در مورد اینکه از آداب و رسوم و یا فرهنگ خاصی از زبان بیگانه اطلاع پیدا کنند که در صورت قرار گرفتن در آن موقعیت خاص بتوانند از آن استفاده کنند فاقد هرگونه اطلاعاتی است.

از آنجایی که این کتاب عاری از فرهنگ مقصد است در این مورد نمی‌توان بحث کرد. اما ای کاش این مرز بندی‌ها را کنار می‌گذاشتیم و زاویه دید دانش‌آموزان را توسعه می‌دادیم. محدود کردن زاویه دید دیگران از آنها انسان‌های مطیع‌تری نمی‌سازد بلکه جلوی رشد و پیشرفت آنها را می‌گیرد. آنها باید بدانند که هم نوعانشان چه پیشرفت‌هایی داشته‌اند تا از آنها انگیزه بگیرند.

جدول ۹. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۹. کاربرد اطلاعات فرهنگی برای دانش‌آموزان

الگوی اصلی: عدم تشویق دانش‌آموزان به تفکر انتقادی با ارائه تفاوت‌ها و تشابهات دو فرهنگ زبان مبدا و مقصد الگوهای فرعی:

۱. عدم آماده‌سازی دانش‌آموزان جهت برخورد مناسب با مسائل فرهنگی مربوط به کشور مقصد در صورت قرارگرفتن در آن موقعیت با توجه به تفاوت فرهنگی بین کشورها

۲. عدم توجه به حس کنجکاوی دانش‌آموزان در مورد شرایط زندگی یک انگلیسی‌زبان

سوال دهم: آیا این کتاب نقشی پیشنهاد می‌کند که معلمان می‌کنند باید دارا باشند؟

اگرچه نقش محوری معلمان آموزش‌گری کتاب درسی و یا حتی تسهیل‌کننده یادگیری است اما باید از مرزهای متون بگذرند و دانش‌آموزان را به تفکر انتقادی مجهز کنند و تا حد ممکن در تصمیم‌گیری دخالت دهند. یکی از معلمان چنین نظری را مطرح می‌کند:

نقش معلمان در آموزش مطالب درسی به خصوص به شیوه‌های جدید این است که بتوانند شرایطی را فراهم سازند و به گونه‌ای درس بدهند که دانش‌آموز فعالیت بیش‌تری داشته باشد و برای یادگیری تلاش کند. یعنی باید حس کنجکاوی دانش‌آموزان به موضوعی خاص برانگیخته و همچنین تفاوت‌های فردی در نظر گرفته شود. در این صورت دانش‌آموزان در آینده خلاق‌تر خواهند شد.

جدول ۱۰. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۱۰. نقش معلمان در تدریس کتب تازه تألیف شده

توجه به نقش معلمان در جهت به‌فعالیت واداشتن دانش‌آموزان با توجه به تفاوت‌های فردی

سوال یازدهم: آیا واقعیت را در مورد فرهنگ مقصد یا نظر نویسنده ارائه می‌دهد؟

در نظر سیاست‌گذاران ارشد نظام تغییر سبک زندگی دانش‌آموزان در پی مطالعه کتب زبان و نفوذ فرهنگی غرب جدی است. به گفته رضا خیرآبادی، عضو گروه تألیف کتب زبان، هدف اصلی این است که دانش‌آموزان پس از طی دوره‌های آموزشی چیز مناسبی یاد گرفته باشند یعنی آموزش موثر باشد و از طرفی دیگر، هویت آن‌ها تحت‌تأثیر قرار نگیرد و سبک زندگی آن‌ها از سبک زندگی یک ایرانی عزتمند به یک فرد غرب زده تغییر نکند. از نظر وی بومی‌سازی تنها در ایران صورت نمی‌گیرد و همه دنیا به

این رویکرد توجه دارند برای نمونه کتب درسی ژاپنی منعکس کننده فرهنگ خودشان است. نظر یکی از معلمان در این مورد این گونه است.

این کتاب و به طور کلی کتاب‌های سری جدید در زمینه ارائه تصویر مناسب از زبان مقصد دچار ضعف هستند. به این خاطر، نمی توان از واقعیت صحبت کرد چون موضوع فرهنگی بویژه در مورد زبان مقصد در این کتاب به چشم نمی خورد. جدول ۱۱. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می دهد.

جدول ۱۱. بیان واقعیت در مورد فرهنگ مقصد یا نظر نویسنده

نپرداختن به ارائه تصویری مناسب از فرهنگ زبان مقصد

سوال دوازدهم: اطلاعات فرهنگی از کجا گرفته شده است؟ ایده‌های خود نویسنده هستند یا حاصل تحقیق تجربی؟

معلمانی که در این مصاحبه شرکت داشتند در مورد این سوال اطلاعات اندکی داشتند و به نظر آن‌ها اطلاعات فرهنگی بسیار محدود و بر اساس موضوع درس ذکر شده‌اند. هم‌چنین در برخی موارد به لزوم این اطلاعات اشاره کردند:

در فعالیت درس یک، در جدولی معنی کلمه چادر به انگلیسی از دانش‌آموزان خواسته شده است. با توجه به تفاوت فرهنگ‌ها بین زبان اول و زبان دوم بعضی کلمات در زبان دیگر وجود ندارد چون برای آن فرهنگ کاربردی ندارد و باید از معادلی نزدیک به آن کلمه استفاده کرد که در این مورد صدق می کند. ارائه چنین کلماتی به دانش‌آموزان نیازمند توضیح و شفاف‌سازی است که متأسفانه هیچ توضیحی برای آن داده نشده است و مسئولیت آن به عهده معلم است. این موضوع نقص اطلاعات فرهنگی و نداشتن طرح مناسب برای ارائه آنها را می‌رساند.

جدول ۱۲. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می دهد.

جدول ۱۲. منبع و ایده اطلاعات فرهنگی ذکر شده در کتاب

ارائه اطلاعات فرهنگی تنها باتوجه به ضرورت و در ارتباط با موضوع درس و احساس لزوم شفاف‌سازی بیشتر

سوال سیزدهم: چه گروه‌های فرهنگی و اجتماعی مطرح شده‌اند؟ آیا افراد متعددی را به طرز مناسبی پوشش می‌دهد یا محدود به افراد منتخبی است؟ اگر چنین است، این افراد چه کسانی هستند؟ آیا عقیده‌ای کلیشه‌ای در مورد گروهی خاص وجود دارد؟ جامعه‌شناسان معتقدند که هویت احساسی است که فرد با تکیه به اشتراک‌ها و یا تفاوت‌هایی که با گروه‌های دیگر دارد بدست می‌آورد. به این خاطر است که افراد و جماعت‌ها با نوعی احساس وابستگی به سرزمین، تاریخ و فرهنگ خود از افراد و جماعت‌های دیگر متمایز می‌شوند. از آنجایی که برنامه درسی نقش محوری در ایجاد هویت ملی و آماده‌سازی افرادی سازنده و مفید برای جامعه دارد، تاکید کتاب‌های درسی بر فرهنگ و گروه‌های ملی است. یکی از معلمان در این باره چنین نظری دارد:

به گروه یا فرقه خاصی اشاره نشده‌است. اگر من معلم بخواهم وسعت دید دانش‌آموزانم را افزایش دهم باید در مواقع ممکن که بسیار محدود است در این باره با آنها صحبت کنم یا تصاویری نشان دهم که با این مسائل آشنا شوند و بفهمند اوضاع داخل کشورهای خارجی چگونه است.

جدول ۱۳. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۱۳. گروه‌های فرهنگی و اجتماعی و عقاید کلیشه‌ای مطرح شده در کتاب

عدم اشاره به گروه فرهنگی یا اجتماعی خاص یا طرح عقیده‌ای کلیشه‌ای در مورد گروهی خاص

سوال چهاردهم: آیا این کتاب در مورد فرهنگ کلیت‌سازی می‌کند؟ آیا خوانندگان را از این حقیقت مطلع می‌کند که آنچه به طور کلی در مورد احزاب صدق می‌کند لزوماً در مورد همه صحیح نیست؟

یکی از مواردی که در تالیف کتاب‌های درسی به آن توجه خاصی می‌شود تناسب اجتماعی-فرهنگی مطالب است تا اقتضای زبانی‌اشان. از این رو اطلاعات فرهنگی زبان بیگانه مطرح نمی‌شوند که خود انتقال‌دهنده دیدی منفی نسبت به آن فرهنگ است. در این راستا یکی از معلمان چنین عقیده‌ای دارد:

در این کتاب در مورد احزاب خاصی صحبت نشده و مسائل سیاسی و مذهبی و یا شیعه و سنی بودن مطرح نشده است. این کتاب به گونه‌ای طراحی شده است که دانش‌آموز با خواندن آن هیچگونه وسعت دیدی پیدا نمی‌کند. به عنوان مثال بدانند که

ارزیابی و نقد کتاب درسی زبان ... (رضا طاهرخانی و فاطمه متقی) ۳۲۷

بچه‌های هم سن آنها در کشورهای خارجی چگونه زندگی می‌کنند یا گروه‌ها و فرقه‌های خاص چه ویژگی‌هایی دارند.
جدول ۱۴. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۱۴. کلیت‌سازی فرهنگی

ارائه نگرشی مثبت و مطلوب در مورد فرهنگ ایرانی

سوال پانزدهم: نظر کلی شما در مورد این کتاب درسی چیست؟
همان گونه که قبلاً اشاره شد تاکید این کتاب درسی بر بومی‌سازی است و یکی از معلمان با توجه به این مسئله بیان می‌کند که:

در این باره تلاشی بیش از حد نیاز صورت گرفته است. مثلاً در یکی از درس‌ها برای معرفی مفهوم روستا مطلبی آورده شده است که اسم روستا قزقلعه معرفی شده است. در تمام سال‌هایی که این کتاب را تدریس می‌کنم وقتی به این درس می‌رسم و بچه‌ها به اسم قزقلعه برخورد می‌کنند واکنشی تمسخرآمیز از خود بروز می‌دهند. این اسم برای تمام بچه‌ها با هر تربیتی و از هر خانواده‌ای یا سطحی مسخره و خنده‌دار است.
به عقیده وی برای نشان دادن این مسئله که فرقی نمی‌کند که در شهر زندگی می‌کنی و یا در روستا، به جای اسم قزقلعه می‌توانستند از اسمی که خیلی حساسیت برانگیز نباشد مثلاً حسین آباد، محمد آباد، روستای نور و یا اسمی مناسب‌تر دیگری استفاده کنند.
جدول ۱۵. الگوی استخراج شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۱۵. نگرش کلی معلمان

۱. تاکید بر فرهنگ خودی و بومی‌سازی
۲. نادیده‌گرفتن ارتباط تنگاتنگ میان زبان و فرهنگ
۳. عدم توجه به ایجاد انگیزه برای شناخت آداب و رسوم و ویژگی‌های کشور زبان مقصد

۸. بحث

واضح است که به روز رسانی منابع علمی امری مهم در زمینه پیشرفت و توسعه در جامعه امروزی است و نقش آموزش و پرورش در این زمینه می‌تواند بسیار موثر باشد. نکته

حائز اهمیت این است که تغییر صورت گرفته در کتاب‌های درسی و محتوای آنها چگونه صورت می‌گیرد. این مسئله در مورد کتاب‌های آموزش زبان به خصوص از لحاظ جنبه‌های فرهنگی به عنوان بخش جدایی‌ناپذیر آموزش زبان اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. پاسخ به این پرسش که آیا این تغییر صرفاً جهت بومی‌سازی و محدود کردن زبان‌آموزان به یادگیری فرهنگ خودی و یا آشنایی آنها با فرهنگ‌های دیگر و یافتن ارزش‌های فرهنگی صورت می‌گیرد بسیار مهم است. لذا نقد کتاب‌های آموزش زبان راهی موثر برای یافتن اثرات این کتاب‌ها بر روی نگرش زبان‌آموزان ایرانی و تلاش برای بهبود مطالب ارائه شده در جهت پیشرفت زبان‌آموزان و رفع نیازهای احتمالی آنها در برقراری ارتباط با دیگر کشورها است.

در این پژوهش، کتاب پراسپکت دو که در مقطع متوسطه اول در مدرسه‌های ایران تدریس می‌شود و توسط وزارت آموزش و پرورش طراحی و منتشر شده است از لحاظ مسائل فرهنگی بررسی شد. ارزیابی و نقد این کتاب بر اساس مدل معرفی شده توسط Kilickaya (2004) برای نقد فرهنگی کتاب‌های درسی انجام گرفت. جهت بدست آوردن اطلاعات مورد نیاز با تعدادی از معلمان مربوطه که به تدریس این کتاب مشغول هستند مصاحبه شد. نتایج بدست آمده مورد تحلیل قرار گرفت. طبق این دستاوردها در تالیف جدید کتاب‌های درسی زبان مدارس به خصوص سری کتاب‌های پراسپکت، به بومی‌سازی توجه خاصی شده است و تلاش بر این بوده است که دانش‌آموزان بتوانند از زبان انگلیسی در محیط زندگی خود و در ارتباط با دیگران استفاده کنند. موارد فرهنگی اشاره شده غیرمستقیم و بسیار محدود هستند. این موارد تنها مربوط به زبان بومی است و در مورد فرهنگ زبان خارجی هیچگونه اشاره‌ای نشده است. بنابراین، در این کتاب به طور مستقیم به جنبه‌های فرهنگی چه فرهنگ بومی و چه فرهنگ زبان مقصد اشاره‌ای نشده است اما واضح است که تمام تلاش و رویه کتاب در جهت بومی‌سازی و ارزش‌گذاری فرهنگ خودی است و تا جای ممکن فرهنگ و ارزش‌های زبان بیگانه نادیده گرفته شده است و اطلاعاتی در اختیار یادگیرندگان زبان جهت آشنایی با فرهنگ بیگانه در اختیار آنها نمی‌گذارد.

کتاب پراسپکت دو کتابی مصور است و تصاویر مربوط به مکالمه‌ها و فعالیت‌ها متناسب با فرهنگ بومی تهیه شده‌اند و بافت و زمینه همه آنها مربوط به کشور

زبان اول است و هیچگونه اثر و تلاشی برای معرفی و شناساندن آنچه در کشور زبان دوم اتفاق می‌افتد نشده‌است. در زیر هر تصویر کلمه یا عبارت بیانگر مربوط به عکس آورده شده است که معرف آن فرد، شی، عمل یا حرفه خاص است. در مکالمه درس پنچ با عنوان "شهر من" به معرفی شهر اصفهان می‌پردازد و در واقع مکالمه بین یک فرد اصفهانی و یک فرد خارجی صورت می‌گیرد و تنها این توانایی را به دانش‌آموزان می‌دهد که در صورت قرارگرفتن در شرایط مشابه بتوانند به معرفی شهر خود بپردازند. در درس ششم نیز با عنوان "روستای من" تنها به معرفی کشور زبان مبدا می‌پردازد. (Allwright (1981 معتقد است که مصنوعی بودن مکالمه‌ها و فعالیت‌های کتاب درسی نمی‌تواند دانش‌آموز را برای کسب مهارت‌های مختلف آماده‌کند.

نکته دیگری که در این کتاب به آن اشاره‌ای نشده‌است نحوه برقراری ارتباط در کشور بیگانه است. مثلاً اگر فردی به مسافرت خارج از کشور رفت چگونه باید در مورد شهر و یا آدرس مکان‌ها از افراد بومی آن کشور سوال کند. به عبارت دیگر جهت‌گیری کتاب در آموزش زبان انگلیسی به دانش‌آموزان ایرانی کاملاً رویه‌ای یک‌سویه دارد و نمی‌تواند به‌طور همه‌جانبه نیاز دانش‌آموزان را برآورده سازد به عنوان مثال در فعالیت‌ها از دانش‌آموزان خواسته شده‌است که تصور کنند از کشور دیگری به ایران آمده‌اند و یا توریست هستند سپس از همکلاسی‌های خود در مورد شهری که در آن هستند سوال بپرسند. این مسئله نادیده گرفته شده‌است که یادگیری یک زبان نیازمند آشنایی با آداب و رسوم و فرهنگ زبان دوم نیز هست. همانطور که قبلاً اشاره شد برای نقد این کتاب از لحاظ فرهنگی در مورد برخی از مسائل نمی‌توان بحث کرد چون این کتاب به این موضوعات پرداخته‌است. به عنوان مثال ارائه دستورالعمل یا پیشنهادی در مورد نحوه پرداختن به محتوای فرهنگی، بیان واقعیت در مورد فرهنگ مقصد و یا نظر نویسنده، منبع اطلاعات فرهنگی (ایده‌های خود نویسنده یا حاصل تحقیق تجربی)، مناسب بودن اطلاعات فرهنگی برای دانش‌آموزان، گروه‌های فرهنگی و اجتماعی مطرح شده، داشتن عقیده‌ای کلیشه‌ای در مورد گروهی خاص، کلیت‌سازی فرهنگی (خلاف این حقیقت که آنچه به‌طور کلی در مورد احزاب صدق می‌کند لزوماً در مورد همه صحیح نیست) از جمله این مسائل هستند.

در خصوص کتاب پراسپکت دو از لحاظ جنبه‌های فرهنگی مطالعات کمی صورت گرفته است و یا به طور اختصاصی به این امر پرداخته نشده است. به هر حال، نتایج به دست آمده با کارهای محدود قبلی همخوانی دارد. به عنوان مثال، در تحقیق انجام شده توسط احمدی صفا، غنچه پور، ملک محمدی و سیفی (۱۳۹۴) که از دیدگاهی کلی ارزیابی شده است و به مسائل فرهنگی نیز پرداخته است، نتایج بدست آمده حاکی از آن است که کتاب پراسپکت دو از لحاظ جنبه‌های ظاهری و فرهنگی و نیز ایجاد شرایط واقعی برای استفاده از زبان هدف، ضعیف است. همچنین اکثر دبیران شرکت کننده در این پژوهش مخالف نحوه تعامل کتاب با جنبه فرهنگی و عدم توجه به توانش بینا فرهنگی بودند.

بنابراین، بر اساس داده‌های بدست آمده، در این کتاب به مسائل فرهنگی توجه چندانی نشده است و اشاره‌های جزئی به فرهنگ بومی صرفاً برای یادگیری برقرای ارتباط با دیگران به زبان بیگانه است. با وجود اینکه در یادگیری زبان خارجی فرهنگ هر دو زبان بومی و زبان بیگانه نقش یکسانی دارند و درخور توجه است، تمرکز اصلی این کتاب بر روی زبان بومی است. اهمیت فرهنگ در آموزش زبان به گونه‌ای است که نباید از آن چشم‌پوشی کرد. بنابراین، یکی از نکاتی که در مورد این کتاب احتیاج به بازبینی دارد ایرانیزه کردن بیش از حد کتاب و نادیده گرفتن آداب و رسوم و سنت‌های زبان دوم است که می‌تواند کتاب را برای دانش‌آموزان خسته کننده و فاقد تنوع و خلاقیت کند. از جمله دلایل نپرداختن به خصوصیات و ویژگی‌های فرهنگی زبان دوم را می‌توان ترس از پذیرفتن آن فرهنگ توسط دانش‌آموزان و ترجیح آن بر زبان بومی دانست. باید توجه داشت که هدف ما از آموزش زبان انگلیسی این است که دانش‌آموزان به دیدگاهی انتقادی برسند و با آگاهی از نکات مثبت و منفی فرهنگ‌ها در استفاده از زبان و ارتباط با دیگران به مهارت مطلوبی دست یابند. علاوه بر این دانش‌آموزان می‌توانند با مقایسه طبقه‌ها، ملیت‌ها، مذهب‌ها و فرهنگ‌های مختلف به درک مطلوب‌تری از فرهنگ کشور خود برسند. همچنین این کتاب می‌توانست در متن درس‌ها به مکالمه با افراد غیر ایرانی مثلاً گردشگرها بپردازد که از فرهنگ و زیبایی‌های کشور خود صحبت می‌کنند و یا افراد ایرانی که به کشورهای مختلف سفر کرده و خاطرات خود را از مناطق تاریخی و دیدنی آنها بازگو می‌کنند تا از این طریق دانش‌آموزان، بدون القای برتری فرهنگی به شناختی درست از فرهنگ زبان مقصد برسند. محدود کردن دانش‌آموزان و بی‌اطلاع نگه داشتن آنها می‌تواند نتیجه عکس داشته و باعث شود فرهنگ بیگانه را بر فرهنگ خودی ترجیح دهند.

۹. نتیجه‌گیری

از اطلاعات بدست آمده می‌توان نتیجه گرفت تغییراتی که در کتاب درسی پراسپکت دو صورت گرفته است هم جنبه‌های مثبت و هم منفی به همراه داشته است. هدف این کتاب آماده‌سازی دانش‌آموزان برای برقراری ارتباط به زبان خارجی در محیطی کاملاً بومی است و آن‌ها را برای قرار گرفتن درشرایطی که نیازمند اطلاعات خاصی از آداب و رسوم، برخورد با عقاید خاص و یا دیدار از کشوری دیگر است آماده نمی‌کند و هیچ فرصتی در اختیار دانش‌آموزان قرار نمی‌دهد که از طریق مقایسه دو فرهنگ و پیدا کردن شباهت‌ها و تفاوت‌های میان دو فرهنگ به درک بهتری از دو زبان دست یابند.

تلاش بسیار این کتاب برای بومی‌سازی در راستای حذف کامل اطلاعات فرهنگی کشورهای اروپایی بوده است که حاصل آن ناآگاهی دانش‌آموزان از فرهنگ کشوری است که در حال یادگیری زبان آن هستند. دانش بدست آمده، دانشی ناقص است چراکه زبان و فرهنگ دو عنصر کاملاً جدا ناپذیر هستند. همچنان که بسیاری از معلمان بر این عقیده بودند که بومی‌سازی شیوه‌ای بسیار ناکارآمد است و آنها شاهد تاثیر مثبت و امید بخشی بر روی دانش‌آموزان نبوده‌اند. از آنجایی که معلمان در بطن عمل بوده و مدیران اجرایی برنامه‌های درسی هستند کاملاً به تاثیر تغییرات برنامه‌های درسی آگاه هستند و نقد و نظر معلمان می‌تواند در بهبود مطالب درسی و رفع نقص و کمبودهای آنها بسیار موثر باشد.

کتاب‌نامه

احمدی صفا، محمد و غنچه پور، اعظم و ملک محمدی، رضا و سیفی، زهرا (۱۳۹۴)، ارزیابی کلی کتاب پراسپکت دو از دیدگاه دبیران زبان انگلیسی. فصلنامه علمی پژوهشی زبان پژوهشی دانشگاه الزهرا. دوره ۹. شماره ۲۴. صص ۳۲-۷.

چابکی، رضا (۱۳۹۲). تبیین جایگاه زبان در تقویت مبانی، تصریح اهداف و توسعه وسایل تربیت. پژوهش‌های آموزش و یادگیری. دوفصلنامه پژوهش‌های آموزش و یادگیری. دوره ۲۲. شماره ۷. صص ۲۲۰-۱۹۹.

خدیرشربیان، شهرام و خیرآبادی، رضا و علوی مقدم، سید بهنام و فروزنده شهرکی، الهام و نیک‌پور، جهان بخش (۱۳۹۳). *Prospect 2*، انگلیسی پایه هشتم دوره اول متوسطه. تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.

غیاتیان، مریم و سراج، فرشته و بحرینی، مسعود (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب درسی زبان انگلیسی پایه نهم بر اساس فرهنگ و هویت ایرانی اسلامی. فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران. دوره ۱۱. شماره ۴۳. صص ۱۴۴-۱۲۵.

رستم بیک تفرشی، آتوسا و رمضانی واسو کلائی، احمد (۱۳۹۱). نقش فرهنگ در آموزش زبان خارجی. پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. دوره ۱۲. شماره ۱. صص ۳۴-۱۵.

رضایی، سعید و لطیفی، اشکان (۱۳۹۴). بررسی و نقد مولفه‌های فرهنگی و هویت کتاب درسی زبان انگلیسی پایه اول متوسطه (هفتم). پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. دوره ۱۵. شماره ۳. صص ۵۸-۴۳.

مقدم، امیر زند و گل خندان، آریا (۱۳۹۳). بررسی و نقد کتاب زبان انگلیسی پایه هفتم از دیدگاه طرح درس فعالیت‌محور. پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. دوره ۱۴. شماره ۴. صص ۱۰۴-۷۷.

میرزایی، عزیزالله و طاهری، فرزانه (۱۳۹۴). بررسی و نقد کتاب «انگلیسی هفتم» از منظر مهارت دستوری: ارزیابی یک تغییر. پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. دوره ۱۵. شماره ۳. صص ۲۱۴-۱۹۷.

Allwright, R. L. (1981). What do we want teaching materials for? *ELT Journal* 36(1): 131-147.

Bahar, H. B., & Zaman, B. (2017). Significance of text book evaluation for the purpose of effective second language acquisition. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 12(5), 70-77.

Bardovi-Harlig, K. & Hartford, B. S. (1990). Congruence innative and nonnative conversations: Status balance in the academic advising session. *Language Learning*, 40, 467-501.

Bell, J. & Gower, R. (1998). *Writing course materials for the world: a great compromise. Materials Development in Language Teaching*. B. Tomlinson. Cambridge University Press: 116-129.

Brown, D. (2000). *Principles of language learning and teaching* (4th ed.). White Plains: Addison Wesley Longman.

Cathcart, L. R. (1989). Curriculum authentic discourse and the survival English. *TESOL Quarterly*, (23)1, 26-105.

Cunningsworth, A. (1995). *Choosing Your Coursebook*. Heinemann.

Dörnyei, Z. (2007). *Research methods in applied linguistics*. University Press Oxford .

- Dudley-Evans, T. & St. John, M. (1998). *Developments in ESP. A Multi-Disciplinary Approach*. Cambridge University Press.
- Ellis, R. (1997). The empirical evaluation of languageteaching materials. *ELT Journal*, (51)1, 36-42.
- Giddens, A. (1999). *Runaway world: Risk*. Hong Kong: Reith Lectures.
- Hewings, M. & Dudley-Evans, T. (1996). *Evaluation and Course Design in EAP*. Hemel Hempstead: Phoenix ELT.
- Hutchinson, T., & Torres, E. (1994). The textbook as agent of change. *ELT Journal*, 48(4), 315-328.
- Kilickaya, F. (2004). Guidelines to evaluate cultural content in textbooks. *The Internet TESL Journal*, (10)12, 38-48.
- Kramsch, C. (1998). *Language and Culture*. Oxford University Press
- Lee, K-Y. (2009). Treating culture: What 11 high school EFL conversation textbooks in South Korea do? *English Teaching: Practice and Critique*, (8)1, 76-96.
- Liu, K. (2016). Prioritizing criteria for evaluating cultural contents in EFL textbooks through APH. *Journal of language teaching and research*, (7)5, 841-850.
- Richards, J. C. (2001). *Curriculum Development in Language Teaching*. Cambridge University Press.
- Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2001). *Approaches and methods in language teaching* (2nd ed.). Cambridge University Press.
- Wei, Ying (2005). Integrating Chinese culture with TEFL in Chinese classroom. *Sino-US English Teaching*, 2(7), 55-58.
- Yule, G., Matthis, T., & Hopkins, M. (1992). On reporting what was said. *ELT Journal*, 46(3), 245-251.